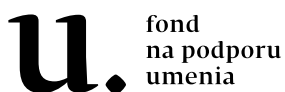

Všeličo o sekvojovcoch a čase

Jón Kalman
Stefánsson

Artforum

Preklad formou štipendia podporil z verejných
zdrojov Fond na podporu umenia

This book has been translated with a financial
support from:

Jón Kalman Stefánsson
Ýmislegt um risafurur og tímann

Copyright © Jón Kalman Stefánsson, 2001
Published by agreement with Copenhagen
Literary Agency ApS, Copenhagen
Translation © Zuzana Stankovitsová, 2025
Design & Layout © Kristína Soboň, 2025
Slovak edition © Artforum, 2025

Artforum

Nachádzam sa kdesi medzi nebom a morom, nad horami,
pod hviezdami.

Keď mi macocha zabalila veci, povedala: Neočakávaj od cesty do zahraničia priveľa.

Macocha vyrástla na odlahlom myse v najsevernejšej časti Islandu, čas sa tam zastavil niekedy v osemnástom či devätnástom storočí; veľakrát som tam bol. Teraz sa však nachádzam v lietadle, ktoré práve sťažka dosadlo na čierny asfalt, a ja som stretol prvého Nóra, nerátajúc svoju babku. Stojí pri schodíkoch prisunutých k lietadlu, hneď vedľa hranatého auta, na sebe má šortky. Ešte nikdy som nevidel človeka v šortkách.

Pred chvíľou som sa vznášal kdesi medzi nebom a morom, v modrom vzduchu, nad horami a pod hviezdami. Teraz kráčam dolu schodmi, je teplo, vzduch je taký hustý, až sa dá priam ohmatať. Muž mi pokynie, aby som nasadol do auta, naštartuje a začne rozprávať. Obzerám sa vôkol seba; obrovitánske lietadlá, kam len oko dovidí, nekonečne veľké, podaktoré ako bytovka, kde bývam. Na zemi obrovské škriekajúce vtáky, vo vzduchu neviditeľné bodky. Muž odrazu zabrzdí, dosť prudko, a začne mi svoje tučné prsty strkať do vreciek. V tvári je celý červený.

Trochu ma to zaskočilo. Muž mi z náprsného vrecka na košeli vytiahne knižočku, o ktorej mi otec povedal, že na ňu mám dávať veľký pozor, bez nej som vraj stratený. A tak mužovi knižočku vytrhnem z ruky. Tvári

sa prekvapene, vzápätí však ešte väčšmi očervenie. Je taký červený, až sa mu hlava bezmála rozletí, a vtedy začnú problémy. Schmatne knižku. Teraz by sa mi hodil nôž, ako majú Tarzan a Ľahká noha, mám však silné zuby, a tak sa mužovi zahryznem do ľavej ruky. No predsa sa mu podarí knižku mi vziať, ale už sa so mnou nesnaží rozprávať. O niekoľko hodín neskôr nastupujem do ďalšieho lietadla. Opäť sa ocitám v modrom vzduchu, nad všetkými vtákmi.

Prístavné mesto na 59. stupni severnej zemepisnej šírky, neďaleko Hafrsfjordu. Približne stotisíc obyvateľov, nachádza sa tam slávny kostol z 12. storočia, ktorého staršie časti sú postavené v románskom a mladšie v gotickom slohu. V minulosti bol Stavanger dôležitým centrom pre lov sledov a lodiarstvo, ale lodiarsky priemysel upadol, keď parníky nahradili plachetnice. Istý čas bolo hlavným priemyselným odvetvím miestnych obyvateľov konzervárstvo, potom sa však Stavanger stal centrom nórskeho ropného priemyslu. V meste sa nachádza pekné malé jazero. Marí sa mi, že zo Stavangeru pochádza spisovateľ Alexander Kielland. Mám od neho jednu knihu. Islandský básnik Stefán z Hvítadalutá tam žil asi dva roky a často mrzol v úbohej podkrovnej izbe u stolára Böeho na ulici Ryfylkegata 5 neďaleko Stavangerskej zlievarne a lodenice.

Odlepím sa z horúceho asfaltu letiska v Osle a vytratím sa do modrého vzduchu. Potom už len letisko v Stavan-geri, kde je priveľa ľudí. Hemžiaca sa tlačénica a ani jedna známa tvár. Nikdy mi nenapadlo, že je na svete toľko ľudí a nikto z nich ani len netuší, že existujem. Cítim zvláštnu úzkosť. Je to ponurý vzostupný tón prehlušujúci všetky ostatné zvuky. Očakávam to najhoršie. Ale v poslednej chvíli, naozaj tej najposlednejšej, zazriem dedka a jeho pokojný úsmev zmení vzhľad sveta.

O desať rokov neskôr cez to letisko cestujem znovu, ale zrazu je podstatne menšie a bez dedka, ktorý by svojím úsmevom dával davu tvár, som vtedy sám, na ceste na ostrov za prácou v hlinikárni. Mám tam dvoch kolegov: mlčanlivého Nóra v strednom veku, ktorý popíja ľadový čaj, jeho pokožka pripomína spracovanú kožu a nad očami má temné kruhy, neviem prečo. Druhým je dosť tučný Američan, ktorý hádam dvadsať rokov nezavrel ústa. Bojoval vo Vietname a pravidelne mi ukazuje jazvu po guľke, čo mu prestrelila ľavý bok. V mladosti s kamarátmi prebrázdil nekonečné cesty Spojených štátov, na veľkom vypérovanom aute, medzi prednými sedadlami chladiaci box plný Budweiserov, v reproduktoroch rock a cesta, ktorá sa nikdy nemala skončiť. Napokon sa však skončila v nórskej hlinikárni.

Hlinikáreň, ľadový čaj, americká diaľnica vedúca do nórskej továrne, to všetko sú len odbočky v príbehu. Tu mám ešte len desať rokov, nie dvadsať, keď mi už v tele pôsobila magnetická deklinácia literatúry. Mrzí ma to a ešte raz opakujem, že mám teraz desať rokov a dedkov úsmev sa týči nad všetkým ako obloha, potom si ku mne klakne babka a nozdry mi naplní ťažká sladkastá vôňa kávy, tabaku, života.

Vyrástla v úzkom fjorde. Statok sa nachádzal vysoko v stráni, pastviny boli miestami také strmé, že v lete pripomínali zelený vodopád. Gazdiná bola známa svojou dobrotou; pomáhala chudobným, ich deťom prispievala na vzdelanie. Doma však bola táto srdečná žena chladná ako mráz, jej manžel chabý a poslušný a babka sirota, ktorá sa tam dostala kľukatými chodníčkami osudu. Cesta na vedľajší statok trvala takmer hodinu, do dediny dve. Keď babka vychodila dva ročníky ľudovej školy v dedine, gazdiná vyhlásila, že odteraz zostane doma a bude pomáhať, sama sa vraj postará, aby babka učivo nevymeškala. A roky plynuli. Manžel pracoval ako drevorubač a zavše celé dni strávil mimo domova, babka zakladala oheň, starala sa o kravy, prasatá, sliepky, upratovala v domácnosti; prijímala zauchá. Na učenie veľa priestoru nezostávalo, a jedného dňa sa na to babka spýtala. Aká si len zlá a nevďačná, ty stvora jedna, ohradila sa gazdiná, usilujem sa pomáhať ľuďom v ťažkostiach a chudobným, a len čo sa vrátim domov, začneš do mňa dobiedzať ako nejaká chamraď, ty, čo máš

všetko. Vždy ma nútiš, aby som ťa trestala, vždy ma k tomu musíš dotlačiť, poď sem a dones metlu.

Potom je z babky mládežníčka. Sú doma samy, je jasný jarný deň. Pri okne bzučia muchy. Pomedzi stromy sa predierajú teplé slnečné lúče. Mladistvá babka sa na prízemí venuje svojej práci a drine, na poschodí leží anjel chudobných; žena s tvrdými rukami a ťažkými ranami. Výnimočne nezíde dole, aby babku popohnala, ale leží v posteli, stoná a vzdychá. Po obede začne kvíliť od bolesti. Kvíli celý deň, kvíli, keď babka večer vyjde von podojiť kravy, a ešte stále kvíli, keď sa vráti dnu. Potom na lesy padne nočná tma, vniká cez okná a gazdiná kvíli až do rána, kvíli, zatiaľ čo z nej smrť pomaličky vysáva život. Azda smrť tak bolí, spýta sa ma babka o mnoho rokov neskôr, keď už je sama stará a priveľmi unavená; azda smrť tak bolí, spýta sa a niekoľko týždňov sa pomocou silnej kávy a cigariet snaží nezaspať, presvedčená, že bolestivá smrť sa k nej prikradne v spánku.

Ale toto všetko, úzky fjord, hrozná smrť, mucha pri okne, to všetko je už ďaleko v jarný deň, keď si vedľa mňa babka kľakne na letisku v Stavangeri a povie: Vitaj.

že vtedy do zahraničia cestovali len letušky a politici,
a hádam rybári, ale keďže som vo svojej štvrti nemal
more ani rybárov, viac som nad nimi nerozmýšľal.

Potom sedím na zadnom sedadle bielej volgy.

Som v zahraničí.

Vidím všemožné veci, ktoré ešte nezahliadol nikto z mojej bytovky, nikto z celej štvrte.

Počas posledných zimných mesiacov som sa vďaka nadchádzajúcej ceste do zahraničia stal najslávnejším dieťaťom štvrte. Bol som „ten, čo ide do zahraničia“. Závistlivci sa snažili dobrodružstvo bagatelizovať. Tvrdili, že existujú významnejšie krajiny než Nórsko. Spomenuli Afriku, tam žijú slony. Spomenuli Ameriku, tam sú indiáni a hamburgery. Jeden spomenul Austráliu, tam končí svet, valí sa z obrovského zrázu a dole sa smeje diabol. Ale všetka táto podvratná činnosť mala zanedbateľný účinok a posledné dni pred odchodom som zažíval prejavy veľkolepej úcty a popularity. Chýbalo už len to, aby mi Gunnhildur, ktorá býva na treťom poschodí v mojom vchode, naproti mrzutému susedovi, povedala, že ma miluje a bezo mňa by jej život bol temným chladným kameňom vznášajúcim sa v ohromnom tichu vesmíru. Nadchádzajúca cesta do zahraničia však nijak nezmenila skutočnosť, že som na svoj vek malý, mám ohnivočervené kučeravé vlasy a na tvári viac pieh, než je hviezd na nebi. A preto moju lásku neopätuje.

Lenže ani žalostivá spomienka na Gunnhildine žiarivé

oči a jej ľahostajnosť voči mne nedokážu zatieniť moju nefalšovanú radosť, keď sedím na zadnom sedadle volgy. Na sedadlách predou mnou sa týčia babka s dedkom, on so svojím klobúkom, niečo medzi fedorou a pinčom, a ona, áno, vtom sa babka obzrie dozadu, usmeje sa a povie čosi dávno zabudnuté. V duchu vidím každyčký rys jej tváre, ako sa usmieva, vidím každyčkú vrásku okolo očí, vidím lesk v očiach, vidím neobvykle veľký lalôčik ľavého ucha. Privriem oči a všetko sa mi to zjaví, celkom zreteľne. Sedadlá vo volge, čelné sklo so stieračmi pripomínajúcimi nepodarené ruky, stromy pozdĺž cesty, čierny asfalt, to všetko vidím, ale babkine slová zvetral čas; je to film bez zvuku.

Možno existuje niekto, kto má v rukách všetko; osud, čas, život, náhodu, smrť. Možno existujú dvere, ktoré sa otvoria do nového sveta, možno je Boh viac než len nádherný príbeh a život sa neviaže len na tlkot srdca; posledný výdych a po ňom prázdnota. Raz som sa babky spýtal na život po smrti, verí naň? Pche, odvetila, takovými vecami sa nezabývam. A potom stojím pri jej rakve.

Je február a mrzne tak tuho, až obloha praští. Mám takmer štyridsať, ale v duchu som desaťročný chlapec, na zadnom sedadle volgy, babka sa obráti, čosi povie. Široká tvár, jasné oči, vrúcne, no je v nich záblesk ocele. O neceľých tridsať rokov leží v tejto rakve, na tvár jej naniesli toľko mejkapu, že jej vlastné črty sa úplne stratili, zostala len hladká tvár, žiadne utrpenie, žiadna radosť, nič, len nejasná staroba. Akoby som stál zoči-voči prázdnote. V akejsi chvíľkovej slabosti načiahnem ruku a dotknem sa jej čela. Je ľadové. Nemilosrdný, neoblomný chlad. Ľadový múr, od ktorého sa odrazia všetky slová, všetky náboženstvá, všetka nádej.

Keď mám desať, presnejšie, keď sedím na zadnom sedadle volgy, v novučičkom džínsovom oblečení na ceste k babke a dedkovi do štvrte na predmestí Stavangeru, je jar-
né poobedie a na oblohe žiari slnko, vtedy je ešte svet
plný zázrakov a čas nemá meno. O niečo neskôr mám
to nešťastie, že nazbieram všakovaké neužitočné vedo-
mosti, okrem iného o čase. Zistím, že čas zrejme pretr-
vá všetko, všetok život; dedkov aj babky, kráľov i smetiarov,
ba dokonca aj deti. Slnko sa začne rozpínať, potom sa
zmrští a stane sa z neho vychladnutá skala v príliš veľ-
kom studenom svete, kde umreli všetci okrem času.
Ale ako tam sedím, ryšavý a ešte len desaťročný, babka
sa na mňa usmieva zo sedadla spolujazdca a dedko hľadá
pred seba spod klobúka, vtedy ešte vlastne žiaden čas
neexistuje, len detstvo, keď sa buď môže udiť čokoľ-
vek, alebo sa stane všetko.

Blížime sa k rodinnému domu v okrajovej štvrti Stavan-geru a všetko je, ako má byť, akurát môj kufor s množ-
stvom ochranného odevu, ktoré mi doň napchala maco-
cha, sa nenachádza v kufri volgy, ale v lietadle smeru-
júcom do Bergenu.

O niečo skôr v ten deň dedko odložil maliarsky valček
a vzácnu polhodinu venoval tomu, aby upratal kufor
auta. Dedko sa o volgu dobre stará, raz týždenne alebo
aspoň každé dva týždne ju umyje, naleští a povysáva,
a nespomínam si, že by som v aute niekedy zazrel čo
i len smietku, o kúsku papiera či prázdnom plastovom
vrecúšku ani nehovoriac, auto vždy vyzerá ako nové,
motor je naolejovaný, stierače bez opotrebenia, všetky
svetlá funkčné a správne nastavené, dvere nikdy ne-
vŕzgajú, ventilátor nikdy neškrípe, ale kufor je iná vec.
Neporiadok, či nedbalosť, ktorou sa zavše vyznačuje,
sa prieči všetkému, čo dedko predstavuje. Napadlo mi,
že neporiadok bol manifestáciou tej jeho stránky, ktorú
potlačili rôzne udalosti v živote, napríklad babka; že keď
dedko otvorí kufor a zbadá ten neporiadok, stane sa
z neho chlapík, ktorý na všetko kašle, ktorému by mohlo
napadnúť skočiť na palubu nákladnej lode a o mesiac
sa ocitnúť v brazílskom prístave, celkom určite opitý.

Chlapík, čo chodí z miesta na miesto, pracuje, kedy sa mu zachce, jednu noc spí v stodole, ďalšiu v posteli, pod zamračenou letnou oblohou tancuje s neznámymi ženami, v bielom mesačnom svite ich vodí za ruku a z jeho pulóvra sála vôňa lesa a divočiny. Len čo sa však kufor zavrie, stane sa z dedka opäť spoľahlivý a vyhľadávaný maliarsky majster, poriadkumilovný manžel, ktorý chce mať všetko v pevných koľajach, finančné zabezpečenie, rozhodnú a usadenú manželku.

Skrátka; kufor nedorazil, je sám na ceste do Bergenu. Nepochybne pomsta pracovníka na letisku v Osle, ktorý svoj náročný pracovný deň končí s odtlačkami zubov na ľavej ruke.

Je horúce popoludnie a moja sestra sa opaľuje. Na sebe má červené nohavičky, červenú podprsenku, červené slnečné okuliare. To je ona, tvá sestra, povie babka. Vystúpim z volgy, podídem k sestre. Ona sa ani nehne. Uplynuli štyri roky, odkedy som ju videl naposledy, vtedy sme sa spolu hrali, teraz je už príliš veľká; stehná má široké, ruky dlhé, zdá sa, že má prsia a tak. Nepozdravíš sestru, nabáda ma dedko za mojím chrbtom, strašne ďaleko. Žena na ležadle si nadvihne okuliare, oči iba škáročky, čau, braček, povie. Vzápätí slnečné okuliare opäť klesnú. Vojdem do domu.

Počas týchto rokov si uvedomujem, že nikto nemá toľko šťastia, aby po celý život zostal dieťaťom. Človek starne, prestane byť dieťaťom, priveľmi vyrastie, príliš zväžnie. Občas ma premkne podozrenie, že dospelí sú mŕtve deti. Takže moja sestra umrela a namiesto nej sa objavila akási žena, v červených nohavičkách ako nejaký blázon. Smie vonku ležať v nohavičkách, spýtam sa babky. Tá mi odvetí, že sa to volá bikiny. Neodpovedám. Je smutné, že babka nazýva veci inak, než sa v skutočnosti volajú, smutné a vôbec sa to na ňu nepodobá. Prechádzam sa po dome, čosi mi sedí na pleci a šeptá mi do ucha temnotu. Mám pocit, že som obklopený mŕtvymi deťmi.